

1.01
Prejeto 9. 4. 2008

UDK 331.22:342.534(497.1)"1918/1941"

Jure Gašparič*

Poslanske plače v prvi Jugoslaviji

IZVLEČEK

Avtor v razpravi analizira problematiko poslanskih plač v času prve jugoslovanske države, pri čemer obravnava tako prejemke članov narodne skupščine in senata kot izplačila članom Banskega sveta in oblastnih skupščin. V prvem delu se posveča samemu sistemu plačevanja poslancev in njegovi genezi od druge polovice 19. stoletja naprej, v drugem delu pa razčlenjuje značaj in konkretno vlogo poslančeve plače oz. dnevnice. Ob tem ugotavlja, da je bila ureditev poslanskih plač v sistemskega smislu spodobno urejena. Tudi znesek, ki so ga poslanci prejeli, ni bil majhen, čeprav je marsikateri poslanec sodil drugače in si na različne vprašljive načine prizadeval zaslužiti več.

Ključne besede: Kraljevina SHS/Jugoslavija, narodna skupščina, senat, banski svet, oblastna skupščina, parlament, poslanec, plača, dnevnica, dieta

ABSTRACT

WAGES OF MEMBERS OF PARLIAMENT IN THE FIRST YUGOSLAV STATE

In the following discussion, the author analyses the issue of wages of Members of Parliament during the first Yugoslav state, taking into account the income of the National Assembly and Senate members as well as the fees of Ban's Council and Administrative Unit Assemblies members. In the first part, the author focuses on the system of wages for Assembly Members and their development from the second half of the 19th century, while in the second part he analyses the nature and the actual role of Assembly Members' wages or daily allowances. He finds that the arrangement in regard to the wages of Members of Parliament was well organised in the systematic sense. The amount received by Assembly Members was not negligible, but regardless of that the recipients frequently thought otherwise and attempted to earn more in various questionable ways.

Key words: Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia, Senate, Ban's Council, Administrative Unit Assembly, Parliament, Member of Parliament, wage, daily allowance, allowance for subsistence expenses

* Dr., doc., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1, e-mail: jure.gasparic@inz.si

Zakaj je zlo v politiki

*V politiki tako je / da ljudstvo v stranki spi / gospoda pa po svoje / le
sebi v prid skrbi.*

*Vse zlobno se napada / in vzbuja mržnjo, strast / a ljudstvo v bedi
strada / umira! - Komu v čast? -*

*Tako povsod na svetu / je v strankah vseh gorje / le delavcu in kmetu /
gospod pa smeje se /
zanj "krize" ni, - "pokore" ...*

Nevednež, siromak / do sreče tak ne more / še vzame mu jo vsak ...

*Nevednost siromakov / njih delo in gorje / to je "zaklad" veljakov /
denar in moč jim je.*

*Volilcev je armada / in delavcev nebroj / ki ž njimi stranka vlada / in
vodi vsaki boj.¹*

Ko je februarja 1935 pronicljivi tednik Miška Kranjca Ljudska pravica objavil pesem Franca Beltrama *Zakaj je zlo v politiki*, je po eni strani sicer res zasledoval svoje delavsko-politične cilje, toda po drugi strani je v "poetičnem" prikazu nagnjen tedanjim politikom hkrati ujel njihovo javno podobo. Nasmejani gospodje naj ne bi delali za narodov blagor, temveč le zase in za svoje finančne ter oblastniške koristi. Njihovega dela naj ne bi označevala pristna skrb za ljudi in državo, temveč aroganca, odtujenost od volivcev, nenačelnost in koruptivnost.²

Politični trenutek objave Beltramove pesmi nikakor ni bil naključen. Bil je skrbno izbran in je padel v čas, ko je v Kraljevini Jugoslaviji "kot blisk" počila vest, da je Namestništvo, ki je po smrti kralja Aleksandra leta 1934 izvajalo kraljevo oblast, razpustilo vse bolj nepriljubljeno Narodno skupščino, izvoljeno 8. novembra 1931. Po poročanju časnikov se je novica "kot požar" razširila po vsej prestolnici, državi in tudi tujini. V Beogradu naj bi ljudje drveli iz kavarn in hiš na ulice ter izražali svoje zadovoljstvo. Po poročanju opozicijskega časnika Slovenec se je med njimi menda našel tudi marsikateri narodni poslanec, ki je novico sprejel s pozitivne plati. "E, kaj hočeš, štiri leta pa smo le bili ..." so se šalili ... 'in zaslužili po 7500 Din na mesec ...' so drugi odgovarjali."³

V pisanju Slovenca lahko seveda zasledimo ciničen poudarek, ki je prinašal podobno sporočilo kot Ljudska pravica - poslanci, izvoljeni na javnih volitvah, na katerih je kandidirala le ena vsedržavna lista predsednika vlade, so več kot tri leta zgolj bogateli na račun ubogega ljudstva. Ne nazadnje je o njih v javnosti vladalo prepričanje, da so "bolj postavljeni kot od naroda izvoljeni" in zato nadvse nepriljubljeni.⁴ Stališča opozicijskega tiska iz prve polovice tridesetih let je v vsakem primeru treba nujno razumeti v kontekstu tedanjega časa. Politične razmere v državi so se konec leta 1934 prvič po uveljavitvi toge diktature kralja Aleksandra začele občutneje spreminjati, nastopil je čas sicer drobne, a vendar pomembne liberalizacije političnega življenja.⁵ Javna očrnitev vladne politične garniture se ta-

1 Ljudska pravica, 22. 2. 1935, Franc Beltram, *Zakaj je zlo v politiki* (odlomek).

2 Prim. uvodnik *Volitve*, Ljudska pravica, 22. 2. 1935.

3 Slovenec, 7. 2. 1935, Skupščina razpuščena.

4 Todor Stojkov: *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935*. Beograd 1969, str. 290.

5 Jure Gašparič: *SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929-1935*. Ljubljana 2007, (dalje Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo) str. 252-255.

ko zdi samoumevna, prav tako tudi problematiziranje poslanskih zaslužkov. Toda dejstvo, da so člani parlamenta bili za svoje delo dobro plačani, ni bilo v tistem času niti presenetljivo niti novo. Nasprotno, v širšem evropskem kot tudi v slovenskem in nato jugoslovanskem političnem prostoru je imelo že dolgo tradicijo, ki je segala onkraj datuma ustanovitve Kraljevine SHS.

* * *

Na Slovenskem so bile poslanske plače ustaljen vir dohodkov izvoljenih mož že za časa dvojne monarhije. Ko je poslanec dunajskega državnega zbora leta 1918 še zadnjič stopil k parlamentarni blagajni, mu je uradnik izplačal plačo, ki se v bistvu ni spremenila vse od obnove ustavnega življenja v stari Avstriji leta 1861. Poslanec je bil upravičen do 20 kron dnevnice (diete), poleg tega pa so mu še povrnili potne stroški od sedeža glavnega volišča njegovega volilnega okraja do Dunaja v višini 2 kroni za vsako miljo poti. Dieto je prejel za vsak dan, tudi za tisti čas, ko je bil državni zbor odgođen za manj kot osem dni in ko je bil sam na krajšem dopustu.⁶ Tovrstni sistem plačevanja poslanskega dela tedaj ni bil uveljavljen le v stari Avstriji, temveč tudi v nekaterih drugih parlamentih na stari celini. Dnevnicu v najožjem pomenu besede (Taggeld) so poleg avstrijskih državnozbornih poslancev tako prejeli še bosanski, hrvaški, srbski, bolgarski, švicarski, nizozemski in danski poslanci ter poslanci nekaterih nemških držav. Na Ogrskem, v Franciji, Angliji, Belgiji, Italiji, Grčiji, Turčiji, v drugem domu nizozemskega parlamenta in na Norveškem (prav tako tudi v Združenih državah Amerike, Avstraliji in na Japonskem) pa je bil v veljavi drugačen, t. i. pavšalni sistem. Poslanci so prejeli pavšalne zneske, vezane na daljše časovno obdobje, bodisi mesečno bodisi letno bodisi za posamezno zasedanje. Poleg obeh osrednjih sistemov je bil ponekod v rabi še t. i. mešani sistem, ki je bil kombinacija prvih dneh. Na podlagi slednjega so plačo prejeli ruski, švedski in finski poslanci ter parlamentarci nekaterih nemških držav in nemškega Reichstaga.⁷

V začetku 20. stoletja je tako bilo v glavnem običajno, da so poslanci številnih parlamentov prejeli plačilo, čeprav pot do uveljavitve diet skoraj nikjer ni bila politično neproblematična. Vprašanje, ali naj poslanci prejemajo diete ali ne, je na prelomu 19. v 20. stoletje glasno odmevalo v mnogih parlamentarnih dvoranih in nikakor ni sodilo med "lažje politične probleme". Številni so bili tako pristaši kot nasprotniki tega instituta, pri čemer so se oboji strinjali, da je (ne) uvedba poslanskih diet eden "najodločilnejših ukrepov v ustavnem življenju države".⁸ Med argumenti, ki so klicali proti uvedbi diet, je bila v prvi vrsti bojazen po špekulacijah s poslanskim položajem. Utegnilo bi se namreč zgoditi, da se posamezniki ne bi potegovali za mesto poslanca zaradi iskrenih političnih ambicij, temveč le zaradi prihodkov, povezanih s sedežem v parlamentu. To bi povzročilo padec celotne ravni parlamenta, saj bi se postopoma oblikoval sloj profesionalnih politikov, ki v siceršnjem življenju ne bi opravljali nobenega poklica in bi zato bili ljudstvu

⁶ Janez Cvirn: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918). Ljubljana 2006, (dalje Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma), str. 237-239.

⁷ Leonidas Pitamic: Das Recht der Abgeordneten auf Diäten, Wiener Staatswissenschaftliche Studien - Franz Deuticke, Wien - Leipzig 1913, str. 36-38.

⁸ Prav tam, str. 27.

odtujeni. Po besedah ostrega nasprotnika diet, nemškega kanclerja Bismarcka, bi to pomenilo, da ne bi imeli več pravega predstavniškega telesa, ampak "neke vrste poklicno predstavniško telo, drugo vrsto uradništva". Ti "uradniki" bi bili posledično zainteresirani za to, da bi parlamentarna zasedanja trajala kar najbolj dolgo, saj bi le tako lahko svoje diete uživali najdaljši možni čas. (Pre)dolga zasedanja pa so seveda bila nezaželena. Številni razlogi, s katerimi je Bismarck javno nasprotoval dietam, pa so kljub svoji morebitni utemeljenosti pravzaprav bili le neiskrena krinka za pravi motiv nemške vlade, ki je seveda tičal drugje - v zavedanju, da neplačan poslanski mandat precej oslabi učinke splošne in enake volilne pravice.⁹ Posameznikom brez zadostnega premoženja otežuje vstop v parlament, saj ti ne zmorejo bremena brezplačne službe.

Prav ta - prikriti - interes nemške vlade je v zgodbi o uvajanju poslanskih diet naposled odigral nadvse pomembno vlogo. Če so ga na eni strani potihom zasledovali nasprotniki diet, so ga zagovorniki na glas poudarjali in postavili za svojo ključni argument. Po njihovem mnenju se namreč uveljavljajoče načelo splošne in enake volilne pravice ne uresniči le v pravici vsakega državljana, da si izvoli svojega predstavnika, temveč šele tedaj, ko lahko ta izvoljeni mandat tudi sprejme in se udeležuje zasedanj parlamenta. Slednjega pa seveda ne more, če ni bodisi finančno dovolj preskrbljen bodisi za svojo poslansko funkcijo ustrezno plačan. Nasprotovanje dietam tako ni utesnjevalo poslancev, ampak volivce, saj jim je omejevalo možnost svobodne izbire. Na tako stališče so leta 1906 končno pristali tudi v nemškem parlamentu, ko so še tamkajšnji poslanci začeli prejemati plačilo.¹⁰ Njihovi avstrijski kolegi so torej bili dolgo časa v bistveno boljšem položaju, diete so prejemali že 45 let prej.¹¹

* * *

Po razpadu Avstro-Ogrske in vzpostavitvi Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev se je podoben sistem plačevanja poslancev kot v rajni monarhiji uveljavil tudi v beograjski skupščini. Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev iz septembra 1920 je namreč v čl. 88 določal, da "narodni poslanci, ki ne stanujejo v kraju, kjer zboruje ustavotvorna skupščina, dobivajo iz državne blagajne potne stroške za prihod in vrnitev, kakor jih določi skupščina. Vsi narodni poslanci dobivajo za ves čas svojega delovanja v ustavotvorni skupščini dnevnicu, ki jo določi skupščina."¹² Možje, ki so novembra 1920 kandidirali na prvih volitvah v novi državi - na volitvah v ustavodajno skupščino¹³ -, so torej lahko utemeljeno pričakovali, da bodo za svoje delo plačani. Konkretno višino poslanske dnevnic je tik pred otvoritveno sejo ustavodajne skupščine, ki je bila 12. decembra 1920,¹⁴ določil poslovnik; znašala

⁹ Prav tam, str. 28-30.

¹⁰ Prav tam, str. 31-32.

¹¹ Cvirni, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 238. Več o poslanskih plačah v 19. stoletju glej v Janez Cvirni: Zborniki so izvoljeni zato, da delajo za narodov blagor. V: Zbornik. 3. raziskovalni tabor Kamniška Bistrica 18.-20. junij 2001, Kamnik 2002, str. 59-76.

¹² Uradni list (UL) deželne vlade za Slovenijo 106/1920, Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

¹³ Ko so poslanci ustavodajne skupščine junija 1921 izglasovali novo ustavo, so v isti sestavi postali poslanci ustavno predvidene narodne skupščine Kraljevine SHS.

¹⁴ Slovenec, 14. 12. 1920, Otvoritev konstituante.

je 120 din. Ob tem velja poudariti, da si novoizvoljeni poslanci tako pravice do plačila kot višine plačila niso določili sami. Omenjeni volilni zakon, ki je vseboval določbo o dnevnicah, je namreč sprejelo začasno narodno predstavništvo, prvo (nevoljeno) zakonodajno telo nove države. Oblikovano je bilo kmalu po nastanku Kraljevine SHS, njegova vloga pa je bila omejena na sprejemanje najnujnejših zakonov, ratifikacijo mednarodnih pogodb in zlasti na pripravo ter sprejem zakona o volitvah v konstituinto. V t. i. vmesnem obdobju - od ustanovitve države do sklica prvega parlamenta - je seveda bil prav volilni zakon prvi in najpomembnejši akt, ki ga je bilo treba sprejeti.¹⁵

Razprava o zakonu je bila kljub občutljivim časom burna, pri čemer pa določba o poslanskih dnevnicah ni bila problematična. Nenazadnje so bili tako slovenski kot hrvaški, bosanski in srbski poslanci prejšnjih političnih enot plačani po istem sistemu. Ostrega odpora začasnih predstavnikov je bil v prvi vrsti deležen 121. člen zakona, ki je med drugim zadeval poslovnik. Po predlogu ministra za konstituinto Lazarja Markovića naj bi namreč začasni poslovnik za ustavodajno skupščino predpisala kar vlada. Ministrovo pojasnilo je bilo praktično; taka ureditev je smiselna zato, da bi skupščina lahko čim prej začela z delom. Kljub številnim ugovorom je bil vladni predlog na koncu le delno spremenjen.¹⁶ Po sprejeti dikciji se ministrski svet "pooblašča, da sporazumno z odborom za volilni zakon po kraljevi uredbi predpiše začasen poslovnik za ustavotvorno skupščino, ki bo veljal, dokler ga ustavotvorna skupščina sama ne izpremeni ali ne sklene drugega".¹⁷ Toda na koncu tudi tako sprejet postopek ni bil spoštovan. Vlada je poslovnik sprejela brez soglasja odbora za volilni zakon - torej na nezakonit način - le štiri dni pred prvim zasedanjem novoizvoljene ustavodajne skupščine.

Zaradi načina sprejetja poslovnika, še bolj pa zaradi njegove vsebine in dejstva, da je vlada s predpisovanjem poslovnega reda skupščini okrnila njeno suverenost, se je ta tema znašla v središču uvodnih parlamentarnih razprav in je nato še nekaj časa zaposlovala poslance.¹⁸ Pri tem so seveda bili ves čas v ospredju ključni državnopravni vidiki, člen, ki je določal višino dnevnice, ni bil problematičen.¹⁹ V dvajsetih letih dvajsetega stoletja so beograjski poslanci tako prejeli plačilo po sistemu, uveljavljenem v 88. členu volilnega zakona in v začetku v znesku, določenem v začasnem poslovniku.

Višina diet, ki jo je s poslovníkom predpisala vlada, pa nikakor ni ostala nespremenjena. Ne nazadnje je že volilni zakon določal, da si dnevnic določa skupščina sama. V naslednji letih je tako večkrat prišlo do sprememb zneska. Do

¹⁵ Neda Engelsfeld: Poslovnik Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1921. godine. V: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1994, št. 4, (dalje Engelsfeld, Poslovnik Ustavotvorne skupštine), str. 385, 389.

¹⁶ Engelsfeld, Poslovnik Ustavotvorne skupštine, str. 391-393.

¹⁷ UL deželne vlade za Slovenijo 106/1920, Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

¹⁸ Josip Hohnjec: O ustavi naše države. V: Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928, str. 308.

¹⁹ Opozicija je v prvi vrsti poudarjala, da nezakonito vsiljeni poslovnik onemogoča resno skupščinsko delo in nadzor nad vlado, omejuje svobodo razprave in vnaprej predvideva monarhično državno obliko. Anton Korošec pa je v imenu Jugoslovanskega kluba še zahteval, da bi v poslovnik uvrstili člen, ki bi za izglasovanje ustave predpisal dvotretjinsko večino poslancev. Toda zahteve opozicije niso bile uveljavljene. V novem poslovníku, ki ga je skupščina potem sicer sama sprejela januarja 1921, so bile le malenkostne spremembe. Več o poslovníški debati v Engelsfeld, Poslovnik Ustavotvorne skupštine, str. 394-406.

leta 1924 se je v skladu z odločitvijo skupščine višina dnevnice spremenila dvakrat, prvič se je dvignila na 180, nato pa na zavirljivih 300 din. Člani zakonodajnega in finančnega odbora so vrh tega zneska prejeli še dodatnih 60 din, če so delali v času, ko skupščina ni zasedala.²⁰

Pravica do dnevnice sicer ni bila brezpogojna poslančeva pravica, zato da je na skupščinski blagajni prejel svoje plačilo, sta morala biti izpolnjena dva pogoja: skupščina je morala delati, saj dnevnic ni tekla ves čas trajanja mandata in poslanec je moral sodelovati pri delu skupščine.²¹

Takšna ureditev je na videz relativizirala pomen poslanskih dnevnice, toda njena natančnejša interpretacija pokaže, da so jo tedaj pojmovali nadvse široko. Po navedbi prve ustavnopravne avtoritete v stari Jugoslaviji, Slobodana Jovanovića, se je razumelo, da traja skupščinsko delo ves čas sklica, torej tudi, ko je bila skupščina preložena. Sodelovanje poslanca pri njenem delu pa je pomenilo obvezno navzočnost na skupščinskih sejah.²² Ob tem še velja poudariti, da so bili do dnevnice upravičeni prav vsi izvoljeni poslanci brez izjeme - tudi ministri, če so sočasno zasedali še poslanski stol. Samo z dodelitvijo dnevnice pa se vse materialne ugodnosti poslancev niso izčrpale. Poleg tega so namreč bili ves čas trajanja mandata v skladu z volilnim zakonom upravičeni do brezplačne vožnje na vseh železniških progah in na linijah državno pooblaščenih ladjarjev, tisti poslanci, ki niso stanovali v kraju zasedanja skupščine - torej v Beogradu -, pa so dobili povrnjene tudi vse potne stroške, nastale pri prvem potovanju v Beograd na začetku "periode" in zadnjem potovanju iz Beograda ob koncu "periode".²³

Podoben sistem plačevanja poslancev, kot je veljal v beograjski skupščini, se je v drugi polovici dvajsetih let nato uveljavljal tudi na ravni nižjih upravno-političnih enot - v t. i. oblasteh. Leta 1927 so namreč bile v državi končno izvoljene in konstituirane ustavno predvidene oblastne skupščine, ki so delovale "po načelih parlamentarnih predstavništva".²⁴ Oblastni poslanci so tako kot njihovi beograjski kolegi imeli jasen mandat ter poslovniško zapisane pravice in dolžnosti. Morali so se udeleževati sej, za kar so seveda prejeli ustrezno denarno nadomestilo. Po poslovniku obeh slovenskih oblastnih skupščin, tako ljubljanske kot mariborske, so v času zasedanja prejeli dnevnice po 150 din, poleg tega pa so jim povrnili tudi prevozne stroške za pot na zasedanja v višini potnin oblastnih uradnikov najvišjega razreda. Če je bila skupščina odložena za več kot pet dni, dnevnice niso prejeli, so pa jim za vnovično pot na kraj zasedanja ponovno povrnili prevozne stroške.²⁵

²⁰ Slobodan Jovanović: Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Beograd 1924, str. 184.

²¹ Prav tam.

²² Poslanec pa je kljub morebitni odsotnosti dnevnice zadržal v dveh primerih: če je bil bolan ali če mu je skupščina odobrila odsotnost z dnevnico. Slednja ni smela trajati dlje kot petnajst dni. Prav tam.

²³ Prav tam.

²⁴ Miroslav Stiplovšek: Slovenski parlamentarizem 1927-1929. Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udeležanje parlamentarizma. Ljubljana 2000, (dalje Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem 1927-1929) str. 345.

²⁵ Mariborski in ljubljanski poslovnik sta bila vsebinsko zelo podobna. Tudi v obeh členih, ki sta določala pravice in dolžnosti poslancev, ni bilo bistvenih razlik. Mariborski poslovnik je za odtonek širokogrudnejši, saj je določal, da gredo dnevnice članom odsekov tudi tedaj, ko je skupščina odgledana, a odsek dela. - § 14 in § 15 Poslovnika ljubljanske oblastne skupščine, sprejetega na seji 28. februarja 1927 (dokument št. 3), Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem 1927-1929, str. 399.

Sprejemanje poslovnika v obeh oblastnih skupščinah sicer nikakor ni potekalo usklajeno, temveč v znamenju ostrih strankarskih spopadov. Poslanci so se seveda zelo dobro zavedali njegovega pomena za skupščinsko delo. Opozicija si je tako v prvi vrsti prizadevala za uveljavitev proporcionalnega načela pri volitvah izvršnega organa skupščine - oblastnega odbora, saj je zmagovalka oblastnih volitev SLS v obeh skupščinah imela absolutno večino. Toda poudarjanje slednjega - ključnega - momenta nikakor ni zameglilo vprašanja pravice do dnevnic. Nasprotno, razprava o tej problematiki se je "zelo razvnela", pri čemer je opozicija v nasprotju s prakso beograjske skupščine odrekala dnevnic tako poslancem iz Ljubljane kot članom oblastnega odbora, "za katere so bile predvidene posebne nagrade". S svojimi varčevalnimi predlogi na koncu ni prodrla; zavrneni so bili z omenjeno absolutno večino.²⁶

* * *

V nemirnem jugoslovanskem notranjepolitičnem ozračju, ki so ga prevevala žgoča nacionalna nasprotja, se je januarja 1929 kralj Aleksander Karađorđević odločil za ostro in radikalno potezo. Neučinkovitost parlamentarne demokracije v Kraljevini SHS in ostra polarizacija strank na dva bloka sta ga utrdila v misli, da je najboljša rešitev tako zanj kot za državo uvedba osebne kraljeve diktature. Šestega januarja 1929 je tako suspendiral vidovdansko ustavo, parlament in vse politične stranke. Narodna skupščina Kraljevine SHS je umrla že mesec prej. Na zadnji seji se je sestala 28. novembra, nato pa ni bila več sklicana.²⁷ Enako kot beograjska skupščina so ugasnile tudi oblastne skupščine s svojimi oblastnimi odbori. Po 6. januarju niso smele imeti "prav nobenih sestankov" več.²⁸ Nastopil je čas čiste diktature, v katerem je imel kralj absolutno oblast. Septembra 1931 je sicer postala prva Jugoslavija znova ustavna monarhija z narodnim predstavništvom, toda bistvo režima se s tem ni spremenilo. Država je skozi prvo polovico tridesetih let ostajala trdno v primežu monarha Aleksandra, do demokratično-ideoloških premikov pa ni prišlo niti kasneje, na predvečer druge svetovne vojne.²⁹

Kljub dejstvu, da je država septembra 1931 le navidezno zakorakala na novo pot in si pravzaprav zgolj nadela "pseudoparlamentarno" fasado, pa vendarle ni mogoče spregledati, da je bil tedaj znova vzpostavljen organ, ki mu moremo reči parlament. Čeprav je bil v svoji avtonomiji omejen, čeprav je bila njegova temeljna pravica - pravica sprejemati proračun - okrnjena in čeprav so bili poslanci izvoljeni na podlagi vprašljivega volilnega zakona, ki je med drugim predpisoval javno glasovanje, je vseeno deloval kot zakonodajno predstavniško telo. Novoustanovljeno narodno predstavništvo je sicer bilo po novi ustavi dvodomno, sestavljala sta ga narodna skupščina in senat. Medtem ko je bila skupščina v celoti voljeno telo, je bil senat tako voljen kot imenovan. Del senatorjev je namreč bil izvoljen, enako število, kot je bilo izvoljenih senatorjev, pa je lahko imenoval kralj.³⁰

²⁶ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem 1927-1929, str. 144.

²⁷ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 52.

²⁸ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem 1927-1929, str. 299.

²⁹ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 61.

³⁰ Ob tem velja poudariti, da so bili poslanci izvoljeni na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice, senatsko volilno pravico pa so imeli le narodni poslanci, banski svetniki in župani. Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 118-119, 239.

V obeh domovih narodnega predstavništva je bilo plačevanje poslancev oz. senatorjev povsem enako urejeno in je v glavnem sledilo praksi iz dvajsetih let. Oboji so bili upravičeni do gmotnega nadomestila, ki je temeljilo v volilnih zakonih. Člen 68 Zakona o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino je tako določal, da dobivajo "narodni poslanci, ki ne stanujejo v kraju, kjer zboruje narodna skupščina, /.../ iz državne blagajne potne stroške za prihod in vrnitev, kakor jih določi skupščina. Vsi narodni poslanci dobivajo za ves čas svojega delovanja v narodni skupščini dnevnicu, ki jo določi skupščina."³¹ Ureditev, ki jo je določal Zakon o volitvi senatorjev, se od zapisane ni prav nič razlikovala, člen 40 je namreč določal, da veljajo za člane "drugega doma" predpisi člena 68 poslanskega volilnega zakona.³² Pravico do plačila kakor tudi njegovo višino sta v skladu s staro prakso natančneje opredeljevala poslovnik enega in drugega telesa. Oba sta na las enako določala, da prejmejo poslanci (senatorji) 200 dinarjev dnevnic, do katere so upravičeni tudi v času bolniške odsotnosti in krajših dopustov do 15 dni. Izvemši na novo določeno višino dnevnic, je torej obveljal enak sistem kot v dvajsetih letih, prav tako pa je bila enako urejena tudi pravica do povračila potnih stroškov in brezplačnega prevoza.³³ Poslovnik sta poleg tega še določala, da prejema predsednik skupščine (senata) "doklade, kakršne ima predsednik ministrskega sveta, podpredsednika vsak po 1500 dinarjev, tajniki pa po 1000 dinarjev na mesec".³⁴ Višina vseh zneskov je seveda bila spremenljiva in prepuščena odločitvi skupščine oz. senata.

Praksa dnevnic in potnin pa tudi v tridesetih letih ni veljala le v predstavniških telesih na državni ravni. Po upravnem preoblikovanju države na banovine so jo že pred obnovo ustavnega življenja - leta 1930 - uporabljali v banskih svetih. Slednji so sicer bili imenovani posvetovalni organi bana s skromnimi pristojnostmi, a so tedaj kljub vsemu predstavljali neko širšo ljudsko predstavništvo. V banskem svetu Dravske banovine so se tako ena za drugo odvijale zavzete razprave, zaradi česar so mu nekateri - kot dr. Marko Natlačen - prisojali celo parlamentarni značaj.³⁵ Pristojnosti, poslovni red in financiranje banskega sveta je natančneje opredeljeval Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov, ki je vseboval tudi določilo o gmotnih nadomestilih. Banski svetniki so tako prejeli dnevnic v višini dnevnic uradnikov prve kategorije in potne stroške.³⁶

³¹ Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine (SL) 55/1931, § 68 Zakona o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino.

³² SL 61/1931, § 40 Zakona o volitvi senatorjev.

³³ Ugodnosti pri potovanju z državnimi železnicami in državnimi ladijskimi linijami so bili deležni tudi družinski člani narodnih poslancev, saj so imeli 50% popust. Arhiv Srbije i Crne gore (ASCG), Narodna skupština Kraljevine Jugoslavije, fasc. 118/371, dopis namestnika predsednika Narodne skupščine ministru za promet.

³⁴ SL 80/1931, §§ 111, 113, 114 Zakona o poslovnem redu v narodni skupščini; SL 82/1931, §§ 111, 113, 114 Zakona o poslovnem redu v senatu.

³⁵ Več o značaju banskih svetov glej v Miroslav Stiplovšek: Banski svet Dravske banovine 1930-1935. Prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih in upravnih pristojnosti banovine. Ljubljana 2006. O pravilniku str. 41-45.

³⁶ SL 19/1930, § 21 Pravilnika o organizaciji in delu banskih svetov.

Poslanske plače so tako v obeh desetletjih prve jugoslovanske države temeljile na stari in ustaljeni ureditvi, ki je sledila argumentom zagovornikov diet. Finančni razlogi najbrž niso nikogar odvrnili od kandidature, saj je vsak poslanec prejemal spodobne dnevnic. Morebitnih negativnih materialnih učinkov poslanske službe za večino politikov ni bilo. Na tem mestu se seveda zastavlja vprašanje, v kolikšni meri pa je plača kot pozitivna vzpodbuda vplivala na odločitev za vstop v parlament, v kolikšni meri je (so)krojila življenja posameznih politikov. Kakšen je bil njen dejanski pomen za posameznega poslanca?

V iskanju kar najbolj eksaktnih odgovorov na gornja vprašanja bi (neupoštevaje resnične zmožnosti zgodovinarja) najbrž bili soočeni s toliko motivi, kolikor je vsakokrat bilo poslanskih sedežev. V spletu številnih okoliščin, ki so opredeljevale odločitev za poslansko kandidaturo, plača gotovo ni imela zmeraj enake vloge, čeprav se zdi, da njen obči pomen le ni bil povsem na repu vsega tistega, kar nudi služba poslanca.

Ko je 6. januarja 1929 mariborskemu pristašu SLS Franju Žebotu, od leta 1922 agilnemu poslancu beograjske skupščine,³⁷ nenadoma ugasnil poslanski mandat, je ostal s šestimi otroki v starosti od 7 do 18 let brez vsakega zaslužka. Novo službo je naprej iskal pri Slovencu, nato pa se je zanj dogovoril pri Vzajemni zavarovalnici. V pismu upravnemu svetu zavarovalnice je zapisal, da "/.../ se lahko za stalno posvetim Vašemu zavodu, ker politika ni posebno vabljiva".³⁸ Na podoben način je svojo prejšnjo zaposlitev okrcal tudi glavnemu zastopniku zavarovalnice Francu Pograjcu, saj je bil pripravljen obljubiti, da bi ostal "/.../ stalno v službi 'Vzajemne' in da bi politiko pustil in bi se raje posvetil temu poslu in familiji".³⁹ Toda zavezanost Vzajemni in familiji očitno ni vzdržala dlje kot šest let, saj je v začetku leta 1935 kandidiral na nadomestnih volitvah v senat.

Stališče, ki ga je po izgubi "službe" januarja 1929 zapisal Žebot, tako najbrž ni bilo čisto iskreno. Bržkone ga je omenil zaradi razočaranja ob izgubi mandata in hkratnega prizadevanja po novi zaposlitvi. Nujno je potreboval nov vir prihodkov, saj je moral skrbeti za številčno družino. Iz tega lahko sklepamo, da je poslanska dnevnic za zanj bila nepogrešljiv del poslanskega mandata. Če pa po drugi strani domnevamo, da je v tistem trenutku, ko je napisal, kako "politika ni posebno vabljiva", mislil povsem iskreno, lahko trdimo, da je poslanska dnevnic bila temeljni del njegovega mandata in vzrok ukvarjanja s politiko. V vsakem primeru torej nikakor ni bila nepomemben dejavnik v življenju štajerskega politika.

Podobno kot za Žebota moremo ugotoviti tudi za nekatere njegove politične nasprotnike iz vrst liberalcev - Alberta Kramerja, Ivan Puclja in Draga Marušiča, ki so se tako kot on februarja 1935 potegovali za vstop v senat. Čeprav so tedaj kot visoki politiki vladajoče stranke vsi po vrsti imeli visoke funkcije (Kramer in Pucelj sta bila med drugim poslanca, Marušič pa ban Dravske banovine) in čeprav so s svojo kandidaturo še bolj podžigali vse ostrejšo znotrajstrankarsko in medsebojno

³⁷ Več o Žebotovi poslanski dobi glej v Mateja Ratej: Franjo Žebot - poslanec v Narodni skupščini v Beogradu v letih 1922-1929. V: *Studia Historica Slovenica*, 2002, št. 2, str. 355-382.

³⁸ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Franjo Žebot, pismo Upravnemu svetu oziroma ravnateljstvu "Vzajemne zavarovalnice" z dne 23. 1. 1929.

³⁹ PAM, Franjo Žebot, pismo Francu Pograjcu z dne 23. 1. 1929.

razprtije, od nje nikakor niso odstopili.⁴⁰ Med svojimi privrženci so tako vzbudili malodušje, ki ga je bivši senator Vladimir Ravnihar povzel v besedah: "Podgane zapuščajo potaplajočo se ladjo."⁴¹ V času, ko se je občutno spreminjal politični položaj in ko so poslanski mandati postajali vse bolj negotovi, Ravniharjev komentar najbrž ni nesmiseln. Gospodje so pač hiteli, "da se na drug način rešijo pod streho".⁴² In rešilna bilka, ki je ponujala politično in materialno preživetje, je seveda postal senat Kraljevine Jugoslavije. Dnevnic je bila enaka kot v skupščini, trajala pa je kar šest let.

Medtem ko je v obeh omenjenih primerih, tako pri Žebotu kot pri vodjih liberalcev, šlo "zgolj" za željo po ohranitvi - sicer nadvse ugodne - eksistence, pa je bilo pri nekaterih njihovih političnih kolegih nemalokrat drugače. Poslanska plača namreč mnogim ni zadostovala in so se zato po svoje potrudili še za kak dodaten dinar. Podpredsednik skupščinskega finančnega odbora je tako marca 1937 pisal predsedniku skupščine, da so v času sprejemanja proračuna trajale seje odbora izjemno dolgo. Poslanci so delali dopoldne, popoldne in celo pozno v noč. Po njegovem mnenju bi morali take seje šteti za dvojne in torej tudi pripadajočo dnevnicu obračunati dvojno.⁴³ S še "močnejšimi" argumenti kot podpredsednik finančnega odbora je poleti leta 1932 nastopil predsednik administrativnega odbora. V daljšem dopisu je predsedniku skupščine podal načelno mnenje odbora o višini poslanskih dnevnic. Slednje bi naj bile prenizke, saj so v tedanjih časih onemogočale opravljanje poslanske službe v Beogradu in hkratno obiskovanje volilnih okrajev ter nujno pomoč prebivalstvu v težkih časih gospodarske krize. Poslanci so delili hrano lačnemu prebivalstvu, drugih oblik pomoči pa tudi v glavnem niso zavračali. Na tej podlagi je zato odbor predlagal, da naj vsak poslanec prejme na račun nadomestila omenjenih stroškov po 10.500 din.⁴⁴ Predsedniku skupščine Kostu Kumanudiju se je znesek najbrž zdel nekoliko previsok, saj je za "posebne izdatke" vsakemu poslancu končno odobril dodatnih 9000 din.⁴⁵

Črpanje sredstev iz skupščinske blagajne - v glavnem dnevnic - je tako bil eden pomembnejših virov poslanskih prihodkov, vendar za marsikoga ni bil edini. Bolj iznajdljivi poslanci so si za pokrivanje svojih finančnih potreb namreč denar tudi sposojali, na vračilo dolga pa so preprosto "pozabili". Šef računovodstva narodne skupščine je leta 1932 poročal, da prihajajo v njegov urad sodni sklepi, v katerih sodišča prepovedujejo izplačevanje nekaterih poslanskih dnevnic.⁴⁶ Posamezni poslanec je namreč izdal menico na svoje ime, in ko dolga ni vrnil, se je upnik oglasil na sodišču. Slednje je na podlagi menice brez zadržkov odobrilo t. i. "zabrano" in bodisi do poplačila dolga bodisi do nadaljnje sodne odločitve zadržalo del poslančevih dnevnic. Poslanec Živan Lukić je tako bil, denimo, dolžan 711 din glavnice

⁴⁰ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 245-247.

⁴¹ Vladimir Ravnihar: Mojega življenja pot. Ljubljana 1997 (dalje Ravnihar, Mojega življenja pot), str. 233.

⁴² Prav tam, str. 232.

⁴³ ASCG, fond Narodna skupština Kraljevine Jugoslavije (72), fasc. 64/255, dopis podpredsednika finančnega odbora predsedniku skupščine Stevanu Čiriću z dne 19. 3. 1937.

⁴⁴ ASCG 72, fasc. 73/280, dopis predsednika administrativnega odbora predsedniku skupščine Kostu Kumanudiju z dne 11. 5. 1932.

⁴⁵ ASCG 72, fasc. 73/280, Odločba in ukaz predsednika skupščine Koste Kumanudija z dne 4. 8. 1932.

⁴⁶ ASCG 72, fasc. 128/395, dopis šefa računovodstva Narodne skupščine skupščinskemu predsedniku z dne 14. 1. 1932.

in 6% obresti letno. Po sklepu sodišča bi morala skupščinska blagajna zadržati tretjino njegovih dnevnic.⁴⁷ Toda kljub sodnemu epilogu vsakokratnega dolžniškega spora do ustavitve dela izplačil vseeno ni prihajalo. Zadolženi poslanci so v skupščini ugovarjali, da sodne prepovedi niso zakonite, saj zadevajo izplačilo, ki je prosto davka. Po njihovem mnenju dnevnic torej niso imele značaja plače, ampak so bile le plačilo stroškov posameznega poslanca za njegovo delo zunaj kraja bivanja. Nanje naj ne bi bilo mogoče dati sodne prepovedi.⁴⁸ Temu stališču je pritrdil tudi skupščinski administrativni odbor, ki je sklenil, "da dnevnic narodnih poslancev kot zajamčene in kot nadomestilo nastalih stroškov za opravljanje poslanske funkcije ne morejo biti predmet prepovedi".⁴⁹ Potem ko je omenjeni sklep odobril še predsednik skupščine in ukazal, da naj skupščinska blagajna vse zahteve po prepovedi izplačevanja dnevnic vrne sodiščem,⁵⁰ so zadolženi poslanci lahko nekaj časa mirno spali. A ne prav dolgo.

Odločitvi vodstva skupščine navkljub so sodišča sklepe o prepovedi pošiljala še naprej. Šef računovodstva je tako moral o tej temi znova poročati predsedniku. V svojem dopisu mu je med drugim posredoval pomembno pripombo sarajevskega sodišča, ki je skupščino opozorilo, da je prišlo do primerov, ko je upnik zaradi neuspele "izterjave" poslanskih dnevnic tožil državni erar. Ta je potem tožbo izgubil in celoten poslančev dolg s sodnimi stroški vred je morala poravnati država.⁵¹ Stališče skupščine je tako bilo sila neprijetno za državni proračun, zato je bil predsednik prisiljen posredovati. Prek "ministra pravde" je za mnenje zaprosil kasacijsko sodišče. Na kratko in jasno formulirano vprašanje ("Ali so dnevnic narodnih poslancev lahko predmet izvršbe (prepovedi)"), je prejel nedvoumen odgovor. Sodišče je menilo, da imajo poslanci poseben status, ki ni enak uradniku. Njihova dnevnicata tudi ni isto kot stalna plača uradnika, saj je namenjena omogočanju opravljanja poslanske funkcije in pokrivanju osebnih stroškov, povezanih s to funkcijo. Vsaka prepoved ali zmanjšanje dnevnic bi potemtakem postavila pod vprašaj opravljanje same poslanske funkcije. Na tej podlagi je posledično sklenilo, da dnevnic ne morejo biti predmet izvršbe ali prepovedi.⁵² Če torej poslanec ni imel osebnega premoženja, je lahko brez zadržkov (izvzemši tiste moralne) izdajal menice.

Poleg zgoraj naštetih in konkretno izmerljivih prihodkov pa lahko med poslanske prejemke prištejemo tudi drugačne oblike plačila, ki so jih bili parlamentarci nemalokrat deležni. Bogumilu Vošnjaku je, denimo, leta 1921 ob glasovanju za ustavo uspelo glasove njegove Samostojne kmetijske stranke dobro novčiti. Za to, da je vseh devet poslancev stranke glasovalo za vladni ustavni predlog, je bil Vošnjak nagrajen z mestom jugoslovanskega poslanika v Pragi.⁵³ Podoben posel so te-

⁴⁷ ASCG 72, fasc. 128/395, sklep o izvršbi za Živana Lukića z dne 25. 12. 1932.

⁴⁸ ASCG 72, fasc. 128/395, dopis šefa računovodstva Narodne skupščine skupščinskemu predsedniku z dne 14. 1. 1932.

⁴⁹ ASCG 72, fasc. 128/395, dopis predsednika administrativnega odbora Narodne skupščine skupščinskemu predsedniku z dne 5. 2. 1932.

⁵⁰ ASCG 72, fasc. 128/395, ukaz predsednika Narodne skupščine z dne 10. 2. 1932.

⁵¹ ASCG 72, fasc. 128/395, dopis šefa računovodstva Narodne skupščine skupščinskemu predsedniku z dne 10. 3. 1932.

⁵² ASCG 72, fasc. 128/395, mnenje kasacijskega sodišča z dne 15. 8. 1932.

⁵³ V poročilu češkoslovaškega konzulata v Ljubljani iz avgusta 1921 se med razlogi za imenovanje Vošnjaka - poleg "lojalne" države njegove stranke - omenja tudi "močna podpora vodilnih funkcionarjev češkoslovaške agrarne stranke." Arhiv Ministerstva zahraničních věcí, Politické zprávy, Lublaň, redno politično poročilo za avgust 1921.

daj sklenili tudi muslimanski begi. Glas za ustavo je zanje pomenil ugodnejši postopek pri izvajanju agrarne reforme.⁵⁴

* * *

Če lahko, izhajajoč iz doslej zapisanega, sklepamo, da je bila ureditev poslanskih plač, ki je veljala v prvi Jugoslaviji, v sistemskem smislu povsem spodobno urejena, moremo obenem tudi ugotoviti, da kljub vsemu ni ustrezno reševala gmotnega položaja poslancev. Prizadevanja po dodatnih ugodnostih, izdajanje menic brez možnosti njihove poravnave z naslova poslanskih dnevnic in podobno ustvarjajo vtis, da je bil vsaj del poslancev nezadovoljen s svojim finančnim položajem in višino "nagrade" za skupščinsko delo. Smiselnost in primernost izplačevanja dnevnic sicer tudi zanje ni bila problematična, neprijetne občutke je vzbujala višina plač, saj naj bi bila občutno prenizka.

Ko je bila skupščina sklicana, je poslanec poleg brezplačnega prevoza leta 1934 tako prejel mesečno 7500 din (30 dni po 250 din dnevnic). V posameznih sklicih je lahko prejel tudi nekaj več, v posameznih pa manj. Višina dnevnic se je namreč gibala med 120 in 300 din, tako da je v povprečju v času prve Jugoslavije prejemal med 3600 in 9000 din na mesec. V istem obdobju se je povprečna mesečna delavska mezda na Slovenskem gibala med 500 in 1000 din, plače nameščencev pa so segale od 900 do 4500 din na mesec. Bistveno več so zaslužili le direktorji največjih podjetij, ki so letno prejemali od 100.000 do 150.000 din.⁵⁵

Poslanski prihodki torej nikakor niso bili majhni, četudi je marsikateri poslanec očitno sodil drugače. Upošteva je predstavljeno siceršnjo raven plač, se tako zdi, kakor da - po Maxu Weberu - niso živeli za politiko, temveč od politike. "Kdor živi za politiko," je dejal Weber na predavanju Münchenskim študentom v revolucionarni zimi 1917/1918, "jo v notranjem smislu napravi za svojo življenjsko preokupacijo, bodisi uživa golo posedovanje oblasti, ki jo izvršuje, bodisi se njegovo notranje ravnovesje in samozavest napajata iz zavesti, da s služenjem nečemu osmišlja svoje življenje. V tem notranjem smislu seveda vsak resen človek, ki živi za neko stvar, živi tudi od nje. Razlikovanje se potemtakem nanaša na neko precej pomembnejšo stran dejanskega stanja - na ekonomsko plat. Od politike kot poklica živi tisti, ki stremi za tem, da iz nje napravi trajen vir dohodka, za politiko pa tisti, ki mu ne gre za to."⁵⁶ In dobri poslanski prihodki niso bili le zaslužno plačilo drugim, temveč obenem motivacija prvim. Raznih "kričačev in skledoliznikov",⁵⁷ ki so se po letu 1918 drenjali pri mizi "visoke" politike, pa je bilo - po besedah politika Vladimirja Ravniharja - več kakor resnih političnih delavcev.

⁵⁴ Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848-1992. Ljubljana 2005, str. 246.

⁵⁵ Slovenska novejša zgodovina 1848-1992, str. 488.

⁵⁶ Max Weber: Politika kot poklic. V: Politika kot poklic, Ljubljana 1992, str. 27-28.

⁵⁷ Ravnihar, Mojega življenja pot, str. 147.

Jure Gašparič

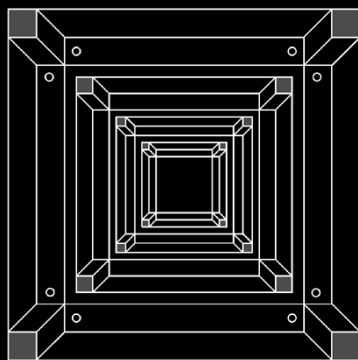
WAGES OF MEMBERS OF PARLIAMENT IN THE FIRST YUGOSLAV STATE

S u m m a r y

In the beginning of the 20th century it was more or less usual for the members of numerous assemblies to receive payment, even though the path towards the introduction of allowances for subsistence expenses involved political problems almost everywhere. The question whether Members of Assemblies should receive daily allowances was a very prominent issue in many assembly halls at the turn of the 19th century, and it was definitely not a minor political problem. After the dissolution of the Austro-Hungarian Empire and the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, a similar system of wages for the Members of Parliament as in the former monarchy was also introduced in the Belgrade Assembly. All National Assembly Members received daily allowances for the whole duration of their work in the Assembly. Furthermore, during their mandates they were eligible for free transport on all railways and shipping lines of shipowners, authorised by the state. A system of payment for the Assembly Members, similar to the one in the Belgrade Assembly, was then also introduced in the second half of the 1920s at the level of lower level administrative and political units - in the so-called Administrative Unit Assemblies, but the amount of daily allowances was lower there. In the 1930s - after the restoration of the constitution - the system of payment for Assembly Members or Senators was the same in both houses of the National Assembly, and it mostly adhered to the practice from the 1920s. Members of both houses were eligible for monetary compensation on the basis of electoral law. In the 1930s, the practice of daily and travelling allowances was not only used in the representative bodies at the state level. After the administrative conversion of the state into Banates, this practice was already used in the Ban's Councils in 1930, even before the restoration of the constitution. The system of wages of Members of Parliament, used in the first Yugoslav state, was completely decent in the systematic sense, although at the same we have to ascertain that, nevertheless, the monetary position of Assembly Members has not been solved appropriately. Frequent struggles for additional benefits create an impression that at least some of the Assembly Members were dissatisfied with their financial position and the amount of the "reward" they received for their work. The sensibility and appropriateness of receiving daily allowances was not problematic for them; what caused bad feelings were the amounts of these allowances, since they were supposedly far too low. However, comparatively speaking, the income of Assembly Members was far from low, so that, taking this into account, it seems that many an Assembly Member lived - according to Max Weber - not for politics, but on politics.

1945

**A BREAK
WITH THE PAST**

Referati z znanstvene konference
1945 - Prelom med starim in novim (v angleščini)